

Posudek na disertační práci

Název práce: Volební geografie postkomunistických zemí střední a východní Evropy

Autor práce: Petr Sokol

Téma i rozsah práce jsou ambiciózní. Autor si vytkl za cíl prozkoumat volební geografii všech postkomunistických zemí, navíc v mnoha časových úsecích. Práce je však velmi málo ukotvená v současné literatuře k tématu, má řadu metodologických problémů, je takřka výhradně deskriptivní a nevyjadřuje se k důležitým otázkám. Zejména se jedná o následující problémy, které jsou závažné z hlediska disertační práce:

1. Autor se rozhodl ověřovat hlavní hypotézu: „Tu tvoří předpoklad, že podobně jako v jiných oblastech výzkumu voleb a politických stran směřují charakteristiky volební geografie v zemích střední a východní Evropy ke stejným či minimálně podobným vlastnostem, jako je tomu obvyklé v ostatních státech Evropy.“ (s. 15). Tato hypotéza je problematická, protože je jednak sporná platnost předpokladů v ní obsažených a protože fakticky v práci není její platnost ověřována. Zaprvé, hypotéza předpokládá, že postkomunistické volební chování, vývoj stran a stranických systémů se nějak blíží západoevropským: existuje řada výzkumů, které ukazují opak (mj. výzkumy ohledně determinant volební účasti, výzkumy ohledně stranické institucionalizace a volatility, výzkumu na individuální úrovni ohledně volebního chování atd. atp.). Zadruhé, aby mohla být výše zmíněná hypotéza být skutečně ověřována, bylo by třeba porovnat postkomunistické země se zeměmi západoevropskými. To v práci, zaměřující se výhradně na postkomunistický region, zcela chybí.
2. Práce nemá vysvětlující charakter, ale zůstává na úrovni popisu vybraných charakteristik volebních výsledků. I když se deskripce odehrává na základě rozsáhlého souboru dat (jak velký počet zemí, jejich regionálních jednotek, tak v časovém srovnání), nedokáže vynahradit hlavní účel empirického výzkumu v (nejen) politické vědě, tzn. odhalování kauzálních vztahů mezi X a Y (resp. formulování hypotéz o nich).
3. V době snadné dostupnosti dat o volebních výsledcích na stále níže agregované úrovni (často na úrovni obcí) a v době, kdy analýzu a zobrazování dat umožňují snadno dostupné geo-informační systémy (např. ArcGIS), je problematické, že se autor nepokusil se s tímto „novým“ vývojem vypořádat. Např. na úrovni České republiky jde autorova analýza nejhluběji na úroveň 77 okresů. V jiných zemích se většinou jedná o ještě menší počet jednotek. Takto vysoká (a problematická) úroveň agregace přináší řadu problémů. Jelikož jedním z hlavních smyslů práce je vizualizace prostorových vzorců volební podpory, je problematické, že se zde autor práce nepokusil o podrobnější popis (alespoň v těch zemích, jako ČR, Polsko, či Slovensko, kde podobná data jsou bez problémů dostupná). Je obrovský rozdíl, zda je analyzováno 77 jednotek nebo více než 6 tisíc (počet obcí v ČR).

4. Velmi problematické jsou závěry ohledně rozdílnosti volebního chování v hlavních městech versus zbytcích zemí. Téma této odlišnosti je analyticky zajímavé a potenciálně nosné, avšak autor do této problematiky nepřináší žádný nový rozměr. Hlavní města jsou (téměř) vždy specifická z hlediska volebního chování, samo o sobě se jedná o banální zjištění. Zajímavější otázka (avšak také otázka, která by vyžadovala kauzální analýzu, nikoli pouhou deskripci) je, proč takové rozdíly existují. Jedná se o kontextuální geografické faktory, či se jedná jednoduše o kompoziční efekty? Vzhledem k tomu, že hlavní města (z definice) jsou zároveň ekonomickými, kulturními, společenskými a politickými centry země, lze předpokládat, že voliči v nich budou nadprůměrně (oproti zbytku země) vzdělaní, bohatí, že budou vykazovat odlišné politické hodnoty atd. To by v důsledku mohlo vysvětlovat i odlišné geografické vzorce volebního chování. K pochopení takových souvislostí by bylo třeba systematicky analyzovat tyto kauzální faktory (třeba i z prostorově agregovaných dat, ale přednostně na základě dat z individuálních šetření, která jsou také bez problémů dostupná). Absence takové analýzy je velmi problematická. Autor neprokazuje ani znalost základních metodologických postupů v podobných analýzách, ani znalost teoretických východisek a problémů v těchto otázkách.
5. Převažující a obsahově nejrozsáhlejší styl výkladu práce je soustava tvrzení, že strana X byla úspěšná/málo úspěšná v regionálních/administrativních jednotkách Y v roce Z. To na jedné straně ukazuje na upřímnou snahu autora vypořádat se s vybranými politickými a geografickými realitami dané země. Na druhou stranu se tento popis zobecněný na téměř všechny postkomunistické země jeví jako velmi jednoduchý a samoučelný. Často dokonce může zastírat hlubší souvislosti geografického rozvržení volební podpory stranám, autor se totiž tímto deskriptivním způsobem vyhýbá pochopení hlubším příčinám takového stavu. Např. řada analýz polské volební geografie poukázala na to, že geografické vzorce polského volebního chování nejsou pochopitelné bez působení historických makroregionů (zhruba bývalá „rakouská“, „ruská“ a „pruská“ část Polska). Po přečtení deskriptivních výroků v práci se však čtenář tyto kontextuální (a eminentně „volebně-geografické“) závěry nedozví (u Polska např. s. 62-78), natož, aby byl konfrontován s jejich problematizací, či analytickým využitím.
6. Podobně deskriptivní charakter má i pátá kapitola věnující se variabilitě volebních výsledků stran. Na jedné straně je opět obdivuhodné, že se autor rozhodl shromáždit data o volebních výsledcích v mnoha zemích na mnoha územních jednotkách. Celkově však celá kapitola nesděluje o mnoho víc, než že různé strany mají jinak strukturovanou geografickou volební podporu, některé jsou méně, některé více nacionalizované: bez hledání hlubších souvislostí je obtížné stanovit přínos takového postupu. Přitom taková analýza volá po podobných kauzálních úvahách: jsou menší či větší strany více nacionalizované? Liší se míra nacionalizace dle ideologického profilu? Liší se podle toho, zda se jedná o historické či nově vzniklé strany?
7. V textu není vysvětleno, proč je počítán Loosemore-Hanby index disproportionality. Tento index počítá nerovnosti mezi podílem mandátů a podílem hlasů. Vzhledem k tomu, že se autor zaměřuje v práci výhradně na geografické vzorce volební podpory, je využití tohoto indexu záhadou (samoučelné). Vysvětlení na s. 29 deklaruje, že se

nejedná o disproportionálnost mezi podíly hlasů a mandátů, ale mezi hlasy v hlavním městě versus zbytku země. V tom případě se však jistě nejedná o Loosemore-Hanbyho index. Pokud je účelem počítání takové veličiny zjistit, jak se liší volební výsledky v hlavním městě od zbytku, pak autorův postup je chybný. Autor deklaruje: „V našem případě budeme používat rozdíl mezi podíly hlasů získaných stranou v celém státě a podíly hlasů získaných v hlavním městě.“ (s. 29) Problém je srovnání volebních výsledků v hlavním městě s celou zemí a nikoli pouze s územími mimo hlavní město. Výpočtem vlastně autor dvakrát zahrnuje výsledky strany v hlavním městě (jednou čistě, jednou zahrnuté do celostátních výsledků). To je zásadní problém zejména u zemí, kde hlavní město tvoří podstatnou část celé země na počet obyvatel (Slovinsko, Estonsko, Lotyšsko...). Takové zkrácení má za následek, že prezentovaným datům ohledně odlišností hlavních měst nelze věřit, natožpak z nich vyvozovat nějaké závěry.

8. Problém šesté kapitoly věnující se variabilitě je, že se neinspiruje v již poměrně rozsáhlé literatuře na téma nacionalizace stran a stranických systémů. Autor pro variabilitu používá jednoduchý variační koeficient. Je možné, že jinými měřítky (ve většině výzkumů je variabilita měřena indexy odvozenými z Giniho indexu) by dospěl k jiným závěrům. Pro zjištění variability celého stranického systému v jedné volbě je používán průměr hodnot variačního koeficientu pro všechny strany. Obrovským problémem je, že tento způsob nezohledňuje význam strany (marginální strana s mizivým ziskem hlasů s výrazně rozrůzněnou geografickou podporou zkreslí celý výsledek).

I přes značné teoretické a metodologické problémy práce, je třeba autorovu snahu ocenit z několika hledisek. Samotná snaha o shromáždění dat ohledně volebních výsledků postkomunistických stran v regionálních jednotkách, navíc v několika letech, byla nutně náročná, časově i logisticky. Autor k datům přistupuje poměrně precizně a samotná deskripce může být svým způsobem hodnotná. Autor prokázal orientaci v dílčích charakteristikách voleb a geografickém rozložení volební podpory vybraných stran na rozsáhlém souboru zemí. Existence tak rozsáhlého datového souboru, který autor shromáždil, přímo „volá“ po analytickém využití, testování hypotéz z již poměrně bohatých teorií, či formulování hypotéz nových. Jedná se proto o nevyužitou šanci.

Vzhledem k nárokům kladeným na disertační práci však práci z výše uvedených důvodů **nedoporučuji k obhajobě.**

Mgr. Karel Kouba, M.A., Ph.D.

24. 8. 2014